

УДК 376:372.881.111.1

ІНТЕРАКТИВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Чиж С.Г., к. пед. н., доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У статті порушено проблему застосування інтерактивних технологій у процесі вивчення англійської мови дітьми з особливими потребами. Увагу приділено комунікативному підходу, який полягає у підготовці учнів до використання іноземної мови як засобу спілкування у різноманітних сферах життєдіяльності. Застосування інтерактивних технологій під час вивчення англійської мови дітьми з особливими потребами розглядається як один із способів їхньої успішної соціалізації у сучасному суспільстві.

Ключові слова: *інтерактивні технології, комунікативний підхід, інклюзивна освіта, соціалізація, діти з особливими потребами.*

В статті затронута проблема використання інтерактивних технологій в процесі вивчення англійської мови дітьми з особливими потребами. Увага уделюється комунікативному підходу, суть якого полягає у підготовці учнів до використання іноземної мови як засобу спілкування у різних сферах життєдіяльності. Використання інтерактивних технологій при вивченні англійської мови дітьми з особливими потребами розглядається як один із способів їхньої успішної соціалізації в сучасному суспільстві.

Ключевые слова: *интерактивные технологии, коммуникативный подход, инклюзивное образование, социализация, дети с особыми потребностями.*

Chyzh S.G. INTERACTIVE WAYS OF IMPLEMENTING COMMUNICATIVE APPROACH TO STUDYING FOREIGN LANGUAGES BY CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

The article refers to the problem of using the interactive technologies in the process of studying English by children with special needs. Attention is paid to communicative approach, the aim of which is to prepare pupils for applying a foreign language as means of communication in various spheres of life. Using the interactive technologies in studying English by children with special needs is considered as one of the ways of their successful socialization in modern society.

Key words: *interactive technologies, communicative approach, inclusive education, socialization, children with special needs.*

Постановка проблеми. Однією із характеристик розвинутої держави є соціальне благополуччя тих категорій населення, які потребують особливої уваги і піклування. Реалізація нової стратегії державної освітньої політики з питань освіти осіб з особливими потребами в Україні спрямована на забезпечення рівного доступу до якісної освіти, зокрема запровадження інклюзивної освіти. Отримання дітьми з особливими потребами якісної освіти є однією з невід'ємних умов їхньої успішної соціалізації, допомагає забезпечити повноцінну участь у житті суспільства. Означеному сприяє застосування інтерактивних технологій, зокрема під час вивчення англійської мови. Навчання іноземних мов учнями з особливими потребами повинно бути спрямоване на формування вмінь мовленнєвої поведінки в ситуаціях, що відображають комунікативну діяльність в її незмінних, природних формах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Залученню дітей з особливими потребами до навчання в інклюзивних навчальних закладах, їхній успішній соці-

лізації присвячено дослідження В. Бондаря, А. Колупаєвої, Т. Євтухової, В. Ляшенко, І. Іванової, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та ін.

Основоположниками комунікативного методу стали британські лінгвісти Х. Стерн, М. Халлідей та американські соціолінгвісти – Д. Хаймс, С. Савінгтон, М. Лабов. У дослідженнях вітчизняних науковців (Ф. Бацевич О. Вовченко, І. Зимня, Г. Китайгородська, О. Леонтєв, Є. Пассов, О. Петрацук Т. Стеченко та ін.) комунікативний метод має діяльнісний характер.

Важливий внесок у розробку та впровадження інтерактивних методів зробили німецькі вчені на початку 90-х років – Р. Арнольд, А. Шелтен, Ф. Стус. Проблемам застосування у навчальному процесі інтерактивних методик присвячені роботи вітчизняних дослідників О. Пометун, Л. Пироженко, В. Редько та ін.

Проте невирішеними залишаються питання практичного використання комунікативного методу під час вивчення іноземної мови дітьми з особливими потребами.

Постановка завдання. Метою статті є визначення ролі інтерактивних технологій у процесі формування комунікативної компетенції під час вивчення англійської мови дітьми з особливими потребами.

Зауважимо, що в будь-якій країні і групі суспільства є діти, які мають значні обмеження життєдіяльності, що призводять до соціальної дезадаптації внаслідок порушення розвитку і росту дитини, здібностей до самообслуговування, пересування, орієнтації, контролю за своєю поведінкою, навчання, трудової діяльності.

Забезпечення навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами унормовується низкою законів і підзаконних актів, зокрема Законами України «Про освіту» (1991, 1996 рр.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.), «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про соціальні послуги» (2003 р.), «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2006 р.), «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (2014 р.) та ін. [2].

Ратифікувавши у 2008 р. Конвенцію ООН про права інвалідів, інші міжнародні правові документи, Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися загальнолюдських прав, зокрема й тих, що стосуються здобуття якісної освіти особами з особливостями психофізичного розвитку [1, с. 7–8].

Нині такі терміни, як «інвалідність», «вади розвитку», поступаються новому – «діти з особливими освітніми потребами», що стосується як інвалідності у важкій формі, так і середніх за ступенем порушень.

Досвід зарубіжних країн (Канада, США, європейські країни) показує, що діти в умовах спільного навчання краще адаптуються до навколишнього середовища, оволодівають соціальними навичками, почувуються більш самостійними, потрібними в суспільстві [5].

Метою інклюзивної освіти є розробка та реалізація механізму включення дітей з особливими потребами в загальноосвітній навчальний заклад, їх інтеграція у соціальне середовище з урахуванням типологічних та індивідуальних особливостей [3, с. 28–29].

Саме абстрактність, безпредметність навчальної мовної діяльності, відсутність інтересу й мотивації до вивчення іноземних мов є, на думку психологів та психолінгвістів, однією з перешкод, які постають перед учнями з особливими потребами на шляху до оволодіння спілкуванням. Використання комунікативного підходу до навчання є засобом для досягнення тієї атмосфери в класі, яка найкращим чином сприяє співробітництву, порозумінню і доброзичливості, що є надзвичайно важливим в умовах інклюзивної школи.

Загальновідомим є той факт, що основною метою навчання іноземної мови є формування в учнів комунікативної компетенції, яка передбачає вміння використовувати іноземну мову як засіб спілкування у різноманітних сферах життя. Сутність комунікативного навчання полягає у тому, що процес навчання є моделлю процесу спілкування. Для цього необхідно моделювати основні, принципово важливі, сутнісні параметри спілкування, до яких належать особистісний характер комунікативної діяльності суб'єкта спілкування, взаємодія мовних партнерів, ситуації як форми функціонування спілкування, змістовна основа процесу спілкування, система мовних засобів, засвоєння якої забезпечило б комунікативну діяльність у ситуаціях спілкування, функціональний характер засвоєння і використання мовних засобів, евристичність (новизна) спілкування тощо [6, с. 4].

Найважливішою характеристикою комунікативного підходу є використання автентичних матеріалів, тобто таких, які реально використовуються носіями мови. Для їх отримання незамінною стала мережа Інтернет, яка дозволяє зануритись у середовище, не виїжджаючи за кордон, завдяки можливості спілкування з носіями мови. Спілкуючись у природному мовному середовищі, забезпеченому Інтернетом, учні з особливими потребами опиняються в реальних життєвих ситуаціях. У процесі навчання за означеним методом учні набувають комунікативної компетенції – здатності користуватись мовою залежно від конкретної ситуації. Вони навчаються комунікації у процесі самої комунікації.

Створення на уроках атмосфери радості, психологічного комфорту, співпраці й доброзичливості породжує в учнів відчуття успіху, сприяє подоланню сором'язливості, що виникає через недугу, і бар'єр страху, що є необхідним для нормального людського спілкування. Означеним вимогам найкраще відповідають саме інтерактивні методи навчання.

Інтеракція у розумінні педагогічних методик передбачає навчання у співпраці, коли і слухачі, і педагог є суб'єктами навчання. Учень є не лише слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається на уроці [4, с. 6].

Сутність інтерактивного навчання (з англ. *inter* – взаємний, *act* – діяти) полягає

у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання, де вчитель і учень є рівноправними його суб'єктами, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Під час інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення [7, с. 7].

Вітчизняні і зарубіжні методисти підкреслюють, що застосування інтерактивних технологій є найбільш ефективним шляхом реалізації комунікативного підходу до вивчення іноземної мови. При цьому інтерактивне навчання розглядається як такий вид діяльності, що передбачає взаємодію учня з навчальним середовищем, яке слугує джерелом засвоюваного ним досвіду.

За умови використання інтерактивних технологій на уроці підвищується результативність навчання, мотивація до вивчення іноземної мови, стимулюється вивчення мови, розумова і творча активність учнів з особливими потребами.

Творчі комунікативні завдання відповідно до їхньої мети можуть виконуватись у різних режимах: індивідуально та колективно (парна, групова робота). Найбільш повно це виявляється у процесі вирішення навчальних мовленнєвих ситуацій, змістом яких передбачається монологічне, діалогічне й полілогічне спілкування учасників навчального процесу, а також під час проведення рольових тематичних ігор, проектної роботи. Види діяльності, що активно впроваджуються у процес вивчення іноземних мов сучасної середньої школи, переконливо свідчать про наявність тенденцій до використання розвивального навчання, переорієнтації його видів із предметного на процесуальний і мотиваційний аспекти [8, с. 31].

Залежно від мети і форми організації навчальної діяльності науковці О. Пометун та Л. Пироженко поділяють технології інтерактивного навчання на такі групи:

- 1) інтерактивні технології кооперативного навчання;
- 2) інтерактивні технології колективного-групового навчання;
- 3) технології ситуативного моделювання;
- 4) технології опрацювання дискусійних питань [7, с. 27].

Докладніше розглянемо кожен з виокремлених груп. Так, серед **інтерактивних технологій кооперативного навчання** дослідники називають такі:

– *робота в парах* сприяє розвитку навичок спілкування, вмінню висловлюватись, критично мислити, переконувати й вести дискусію;

– *ротаційні (змінювані) трійки* сприяють активному, ґрунтовному аналізу та обговоренню нового матеріалу з метою його осмислення, закріплення та засвоєння;

– *два-чотири-всі разом* ефективна для розвитку навичок спілкування у групі, вміння переконувати та вести дискусію;

– *карусель* найбільш ефективна для одночасного включення всіх учасників до активної роботи з різними партнерами у спілкуванні для обговорення дискусійних питань;

– *роботу в малих групах* варто використовувати для вирішення складних проблем, що потребують колективного розуму;

– *акваріум* ефективний для розвитку навичок спілкування у малій групі, вдосконалення вміння дискутувати та аргументувати свою думку.

До групи інтерактивних технологій колективно-групового навчання увійшли такі, що передбачають одночасну спільну роботу всього класу.

Так, метою *обговорення проблеми в загальному колі* є пояснення певних положень, привертання уваги учнів до складних або проблемних питань у навчальному матеріалі, мотивація пізнавальної діяльності, актуалізація опорних знань тощо.

Мікрофон надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію.

Робота за методикою *незакінчені речення* дає присутнім змогу долати стереотипи, вільно висловлюватись щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо.

Мета мозкового штурму – зібрати якомога більше ідей від усіх учнів протягом обмеженого періоду часу.

Навчаючи – учись («кожен учить кожного») використовується під час вивчення блоку інформації або під час узагальнення і повторення вивченого.

Ажурна пилка («мозаїка», «джиг-со») використовується для створення на уроці ситуації, яка дає змогу учням працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу.

Аналіз ситуації (case-метод) вчить учнів ставити запитання, відрізняти факти від

думок, виявляти важливі та другорядні обставини, аналізувати і приймати рішення.

Мета технології *вирішення проблем* – навчити учнів самостійно вирішувати проблеми та приймати колективне рішення.

Дерево рішень допомагає дітям проаналізувати і краще зрозуміти механізми прийняття складних рішень.

Слід відзначити, що учасники навчального процесу під час використання технології *ситуативного моделювання* перебувають в інших умовах, ніж у традиційному навчанні. Учням надається максимальна свобода інтелектуальної діяльності, яка обмежується лише визначеними правилами гри. Вчитель в ігровій моделі є інструктором (ознайомлення з правилами гри, консультації під час її проведення), суддею-рефері (коригування і поради щодо розподілу ролей), тренером (підказки учням для прискорення проведення гри), головуючим, ведучим (організація обговорення).

Як правило, ігрова модель навчання реалізується протягом чотирьох етапів: 1) орієнтація (введення учнів у тему, ознайомлення з правилами гри, загальний огляд її перебігу); 2) підготовка до проведення гри (виклад сценарію гри, визначення ігрових завдань, ролей, орієнтовних шляхів розв'язання проблеми); 3) основна частина – проведення гри; 4) обговорення.

Арсенал інтерактивних ігор досить великий. Так, *імітаціями* (імітаційними іграми) називають процедури з виконання простих, відомих дій, які відтворюють, імітують будь-які явища навколишньої дійсності. Учасники імітації реагують на конкретну ситуацію у рамках заданої програми, чітко виконуючи інструкції. Імітаційні ігри розвивають уяву та навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вміння вирішувати проблеми.

Симуляції – це своєрідні рольові ігри з використанням чітко визначених і відомих ролей та кроків, які повинні здійснити виконавці: судові, парламентські, громадські слухання, збори, асамблеї, засідання комісій, політичні дебати тощо. Симуляція дає можливість учням глибоко вжитись у проблему, зрозуміти її.

Поширеною технологією імітаційної (симуляційної) гри є *спрощені судові слухання*, що дають можливість учням розіграти судовий процес із конкретної справи з мінімальною кількістю учасників. Це процес за участю трьох осіб: судді, що буде слухати обидві сторони і приймати остаточне рішення, обвинувачуваного й обвинувача або їхніх представників.

Громадські слухання проводяться органами законодавчої влади (такими, як Вер-

ховна Рада, її комісії, інші державні органи чи комітети, міські ради) з метою одержання інформації, на якій ґрунтуватимуться закони чи інші рішення, що стосуються інтересів населення.

Розігрування ситуації за ролями («*рольова гра*», «*програвання сценки*», «*драматизація*») імітує реальність. Мета рольової гри – визначити ставлення до конкретної життєвої ситуації, набуті досвіду шляхом гри, допомогти навчитися через досвід та почуття. У ході рольової гри учасники «розігрують у ролях» визначену проблему або ситуацію.

Щодо останньої з виокремлених груп – технології *опрацювання дискусійних питань* – зауважимо, що дискусія значною мірою сприяє розвитку критичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички відстоювати свою думку, поглиблює знання з обговорюваної проблеми.

Технологія «*метод ПРЕС*» використовується під час обговорення дискусійних питань та під час проведення вправ, у яких потрібно зайняти і чітко аргументувати визначену позицію з проблеми, що обговорюється. Метод навчає учнів виробляти й формулювати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стислій формі, переконувати інших.

Метод «*Займи позицію*» можна використовувати на початку уроку для демонстрації розмаїття поглядів на проблему, що буде вивчатись, або після опанування учнями певною інформацією з проблеми й усвідомлення ними можливості протилежних позицій щодо її вирішення.

Технологія «*Зміни позицію*» дає можливість обговорити дискусійні питання за участі всіх учнів. Метод дозволяє стати на позицію іншої людини, розвивати навички аргументації, активного слухання тощо.

Однією із форм обговорення дискусійних питань, метою якої є розвиток в учнів навичок прийняття особистого рішення та вдосконалення вміння аргументувати свою думку, є «*Неперервна шкала думок*» («*Континуум*», «*Нескінченний ланцюжок*»).

Дискусія у стилі телевізійного ток-шоу – це технологія структурованої дискусії, у якій беруть участь усі учні класу. Її метою є отримання учнями навичок публічного виступу та дискутування, висловлення власної позиції.

Оцінювальну дискусію можна використовувати лише тоді, коли учні навчилися працювати в групах та засвоїли технології вирішення проблем. Метою такого виду дискусії є не стільки прояснення позицій сторін, скільки вдосконалення навичок дискутування.

У *дебатах* поділ на протилежні позиції набуває найбільшої гостроти, оскільки учням необхідно довго готуватись і публічно обґрунтовувати правильність своєї позиції. Кожна група має переконати опонентів і схилити їх до думки змінити свою позицію [7, с. 27–61].

Використання на уроці запропонованих інтерактивних технологій сприятиме ефективному повторенню вивченої лексики, поповненню словникового запасу, глибшому засвоєнню навичок правильної артикуляції, розвитку уваги, пам'яті, мислення, формуванню вмінь працювати в парах, групах тощо.

У навчанні іноземних мов інтерактивні технології можна розглядати як творчі види діяльності, що дозволяють створювати ситуації мовленнєвої взаємодії, сприяють удосконаленню комунікативного досвіду учнів. Під час вивчення англійської мови учнями з обмеженими можливостями ефективними є такі інтерактивні технології навчання: робота в парах, трійках, змінювані трійки, «карусель», «акваріум», «велике коло», «мікрофон», незакінчені речення, «мозковий штурм», аналіз проблеми, «мозаїка», коло ідей, розігрування ситуації у ролях (рольова гра, імітація), дискусія, ток-шоу тощо.

Підсумовуючи, зауважимо, що інтерактивні види роботи дають учням з особливими потребами можливість переносити набуті раніше знання, сформовані вміння й навички на нові види діяльності та ситуації мовленнєвої взаємодії, що сприяє удосконаленню їхнього комунікативного досвіду.

Під час застосування різних форм інтерактивної діяльності учні з особливими потребами працюють у групі однолітків, де вони можуть досить вільно висловити свої думки, мобілізувати знання, проявити творчий, організаторський та лідерський потенціал. До роботи залучається ще й подвійна мотивація: мотив прояву особистості та самоствердження у групі та мотив досягнення колективної мети. Отже, більш продуктивно відбувається процес саморозвитку особистості учнів з особливими потребами.

Використання інтерактивних технологій на уроках, зокрема англійської мови, дає змогу стверджувати, що вони є засобом створення атмосфери доброзичливості і порозуміння, зникає почуття страху, підвищується активність, виникає упевненість у своїх силах, прагнення досягти успіху. Саме в такій атмосфері можна очікувати продуктивного засвоєння навчального матеріалу і формування та розвитку вмінь і навичок для його практичного використання, збагачення соціального та кому-

нікативного досвіду учнів з обмеженими можливостями, підвищення пізнавальної активності та мотивації навчання.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, використання інтерактивних технологій дає змогу зробити навчання цікавим, навчити формулювати власну думку, шукати компроміси, моделювати різноманітні соціальні ситуації, будувати взаємини в групі, поважати альтернативну думку, збагачувати соціальний досвід учнів з особливими потребами, розвивати навички самостійної творчої роботи.

Інтерактивні види роботи дають учням можливість переносити набуті раніше знання, сформовані вміння й навички на нові види діяльності та ситуації мовленнєвої взаємодії, що сприяє удосконаленню їхнього комунікативного досвіду.

Описані види інтерактивної навчальної діяльності учнів з особливими потребами у процесі оволодіння ними англійською мовою за своїм змістом і формами виконання сприяють удосконаленню не лише їхнього іншомовного комунікативного досвіду, а й успішній соціалізації.

Перспективи подальших розвідок полягають у визначенні ресурсів інтерактивного навчання як одного з сучасних засобів оволодіння іноземною мовою у поєднанні з традиційними методами під час навчання студентів з особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бобрицька В.І. Актуальні проблеми інклюзивної освіти / В.І. Бобрицька // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2015. – № 5–6. – С. 7–11.
2. Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання : Закон України № 1324-18 від 05.06.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні : [наук.-метод. зб.]. – К. : ФОРМ П.М. Придатченко, 2007. – 336 с.
4. Коваленко О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти / О. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – Педагогічна преса, 2003. – С. 4–10.
5. Колупасва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія] / А.А. Колупасва. – К. : САММІТ-книга, 2009. – 272 с.
6. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е.И. Пассов. – М. : Русский язык, 1989. – 276 с.
7. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.
8. Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови / В. Редько // Рідна школа. – 2011. – № 8–9. – С. 28–36.